

Conferència inaugural del 150è aniversari de l'Ateneu Barcelonès

“L'Ateneu d'abans, l'Ateneu d'avui, l'ateneu de demà”

Sr. Alcalde, Sr. President de l'Ateneu, associats, senyores i senyors:

El president i els altres membres de la Junta Directiva de l'Ateneu em van proposar que les meves paraules en aquest solemne acte fossin una vindicació dels Ateneus, de la seva activitat en el passat, però sobretot del seu potencial de futur.

Permetin que comenci per dir Catalunya és terra d'ateneus i que Barcelona és una ciutat d'ateneus. Des de meitat del segle XIX es van constituir en una de les expressions més genuïnes de la fortalesa de la societat civil catalana. Totes les dictadures del segle passat van tractar de liquidar-los i d'emudir-los, però no se'n van sortir. Amb la recuperació de la democràcia, tímidament primer i amb convicció els darrers anys, els ciutadans els han tornat a fer seus. I els han recuperat.

No és menys veritat que a les acaballes del segle XX molta gent es pensava que els ateneus eren cosa d'una altra època. Encara avui algunes persones *modernes* s'hi refereixen amb un toc de menyspreu. Creuen que a l'època d'Internet no hi ha lloc pels ateneus. Asseguren que la societat digital, amb Internet al capdavant, és incompatible amb els ateneus. Òbviament desconeixen la renovada vitalitat que s'hi viu. Desconeixen allò que és

empíricament verificable: a molts llocs de Catalunya els vells ateneus van a més.

L'Ateneu Barcelonès n'és una prova destacada.

Va néixer fa 150 anys, el 8 de maig de 1860. Es deia Ateneu Català i uns anys després es va fusionar amb el Centre Mercantil Barcelonès. De la suma dels dos en va sortir, la nit de l'11 d'abril de 1872, el modern Ateneu Barcelonès. En el seu document fundacional posava de manifest que "faltava en aquesta ciutat un centre que, al mateix temps que punt de reunió de les diverses classes socials, fos un lloc de lectura i d'agradable i útil conversa, on poder discutir i acordar allò que pogués ser favorable i interessar a la ciència, a les lletres i a les arts".

És realment impressionant que hagi mantingut la continuïtat, tot i els molts canvis que han sacsejat la societat barcelonina, catalana i mundial.

Poc podien pensar els fundadors que de la seva decisió se'n derivaria un segle i mig més tard un acte com aquest. Per això deixeu-me continuar aquestes paraules fent un homenatge a tots aquells ciutadans que van constituir aquesta casa.

Reconeixement a tots els ciutadans que comencen coses des de la convicció que calen eines col·lectives per avançar.

A tots els que al llarg dels darrers 150 anys -10 generacions- han estat socis, impulsors i usufructuaris d'aquesta casa.

Al llarg d'aquest temps han passat moltes coses. La vida ha canviat molt.

Fa 150 anys Narcís Monturiol estava fent les primeres demostracions d'immersió amb l'Íctineu, al port de Barcelona.

Només feia un any que Charles Darwin havia provocat una notable commoció amb el seu assaig *De l'origen de les espècies per la via de la selecció natural*.

A Barcelona hi vivien poc més de 200.000 ànimes.

Tot just s'acabaven d'enderrocar les muralles que l'encerclaven i l'encotillaven.

Només feia vuit mesos –abril 1859- que el govern de l'Estat havia aprovat el Pla de Reforma de l'Eixample de Barcelona projectat per Ildefons Cerdà.

Barcelona es destacava per la seva força industrial i cultural.

L'Ateneu va esdevenir de seguida el veritable termòmetre de la vida social i intel·lectual de les èlits benestants de la ciutat.

Hi sovintejaren les disputes ideològiques. Les inquietuds culturals pròpies del seu temps travessaven les activitats de la nova entitat.

La biblioteca esdevingué el principal connector de la ciutat amb la cultura Europea.

En les seves activitats i tertúlies es fonamentà molta de la notable renovació intel·lectual que produí la societat catalana al tombant dels segles XIX i XX .

Des de l'Ateneu es va crear un corrent d'opinió decisiu a favor de la regeneració literària, la recuperació de l'ús social del català i el debat cívic.

Recordem els cèlebres discursos sobre la llengua catalana d'Àngel Guimerà de 1895 i Joan Maragall de 1903.

Modernisme, catalanisme i noucentisme tingueren en l'Ateneu un dels principals laboratoris de definició i irradiació.

Les tertúlies dels Ateneu esdevingueren focus creatius que acollien i expandien tota mena de tendències polítiques i sensibilitats culturals.

A partir de l'any 1906, amb la seva vinguda a aquesta casa on ara som, l'Ateneu esdevingué la principal entitat cultural privada de la ciutat.

La biblioteca homologable, les tertúlies i les activitats que s'hi feien, la convertiren en el més significatiu receptor dels principals corrents culturals europeus i un dels principals altaveus de les inquietuds de la societat barcelonina i catalana.

Va ser l'època daurada de les penyes literàries. Les tertúlies, un dels trets més genuïns de la personalitat ateneística, esdevingueren un paraigua aglutinador de tota mena de tendències polítiques i sensibilitats culturals. Sota la seva aparent informalitat foren un esplèndid laboratori creatiu.

Es desplegaran en forma de revistes i iniciatives culturals de tot tipus i condició.

Era un lloc d'encontre, una àgora, on transitava un volum extraordinari d'informació, on s'imaginaven coses, on es creava opinió, on s'edificava capital cultural, que incidia d'una manera molt notable en la política pràctica.

Es difícil trobar qualsevol iniciativa sorgida al llarg de les primeres quatre dècades del segle passat que no tingui relació directa o indirecta amb l'Ateneu Barcelonès i algun dels seus membres.

L'ateneu produïa i irradiava cultura.

Cultura en sentit ampli; és a dir, sentit d'identitat, de creativitat, de progrés i de comunitat.

A l'Ateneu es forjaven idees que després irradiaven sobre la política – és a dir sobre la voluntat d'acció pràctica per afrontar la realitat del moment.

Com entitat tractava de viure sempre per damunt de les lluites polítiques partidàries.

No sempre ho va aconseguir, però vist en la perspectiva del temps impressiona i commou la capacitat d'aquesta casa de ser més lloc de diàleg intel·lectual que no pas de confrontació partidària, sent com va ser el segle XX , un segle de brutals confrontacions entre partidismes que es consideraven antagònics.

De la diversitat i pluralitat de la seva trajectòria en són testimoni la llarga llista de 68 personalitats de la nostra vida social, cultural i política que n'han estat presidents.

Només en cito alguns per posar-ho en reeleu: Manuel Duran i Bas, Joan Agell, Pau Milà i Fontanals, Josep Letamendi, Narcís Carbó, Bartomeu Robert, Manuel Girona, Josep Coroleu, Àngel Guimerà, Valentí Almirall, Lluís Domènech i Montaner, Joan Maragall, Ildefons Suñol, Miquel dels Sants Oliver, Pompeu Fabra, Jaume Massó Torrents, Pere Corominas, Ferran de Sagarra i de Siscar, Lluís Nicolau d'Olwer, Amadeu Hurtado, Joaquim Borradas, Josep Pous i Pagès,

Josep Andreu i Abelló, Ignasi Agustí, Jordi Maragall i Noble, Heribert Barrera, Jordi Sarsanedas i Oriol Bohigas.

Per no allargar-me no citaré la llarga llista d'intel.lectuals i homes i dones de cultura que des de l'Ateneu van intervenir en la vida cultural catalana. Tingueu present a qualsevol intel.lectual conegut i no us equivocareu si el vinculeu a l'Ateneu.

Avui estem aquí, doncs, per recordar la importància de les coses fetes i la funció de l'ateneu en les properes dècades.

L'Ateneu, no només és un espai físic, és sobretot un esperit que s'ha anat mantenint; un esperit de confiança en la cultura que ha permès acollir, produir i transmetre idees.

Ha burxat en les arts, les ciències i les humanitats tot mirant d'enlairar-les.

Ha agitat la vida cultural i política de la ciutat i el país.

Ha fet possible l'autoeducació continuada de molta gent.

Ha fet de pista d'aterratge de les idees i els debats més punyents que es produïen a Europa i al món.

Ha estat lloc d'innovació.

Ha estat lloc d'expressió i enfortiment de la societat civil.

Ha estat sempre, a excepció feta de quan l'autoritarisme de les dictadures ho han impedit, un lloc de llibertat, un indret autònom respecte els poders polítics.

Amb la restauració democràtica, fa més de trenta anys, l'Ateneu Barcelonès es va obrir al conjunt de la ciutadania.

Actualment és, com vostès saben, una entitat oberta a tothom i popular, interclassista, inequívocament democràtica, catalanista i plural en termes ideològics.

Amb encert, el seu President Oriol Bohigas, l'acostuma a definir com un club d'auto-formació cultural i un àgora que crea opinió i criteris culturals i polítics sobre Barcelona i sobre Catalunya i sobre les coses que passen al món.

Club i àgora, doncs, que segueix produint el capital que més convé a la ciutat i al país: capital cultural.

Vist en el seu recorregut de 150 anys, la història de l'Ateneu és una manifestació reeixida de la societat civil barcelonina i catalana.

S'ha sostingut sempre des dels socis i les activitats.

El permeten viure els més de 4000 socis actuals (58% homes, 42% dones, 36% son menors de 50 anys), l'èxit de les tertúlies, les múltiples activitats culturals diàries, la biblioteca sempre plena d'usuaris, la reconeguda Escola d'Esriptura i l'ambient cívic, participatiu i culte que el caracteritza.

La nostra és una entitat associativa que -com totes les entitats- va justeta en termes econòmics, però que està sana econòmicament. Gràcies als socis i alguns patrocinadors, de manera destacada gràcies a "La Caixa", entitat de la què en som socis fundadors. I gràcies també al suport de les administracions que ens ha permès renovar aquest edifici quasi dues vegades centenari.

Som una entitat nascuda al segle XIX , que va ser important al segle XX, que està sent important a aquesta primera dècada del segle XXI i que vol seguir éssent-ho en els propers 100 anys.

Tenim 10 seccions temàtiques impulsades per la voluntat dels propis socis.

Acabem d'adaptar per acord de l'assemblea de socis els nostres Estatuts als temps actuals.

Hem assegurat un bon nivell de professionalitat en la gestió de l'entitat i una mecànica acurada de renovació dels òrgans de govern de la casa.

Cada tres anys farem eleccions i amb llistes absolutament obertes; poques entitats i institucions són tan democràtiques com aquesta.

La puixança actual de l'Ateneu reforça la idea que les societats avancen creant coses noves, però sense liquidar necessàriament les velles.

L'Ateneu remarca que la relació entre allò que és nou i allò que és vell no es pot simplificar.

Les novetats suposen progrés i també amenaces.

Sovint les coses velles actuen com antídots davant les possibles perversions no previstes en allò que és nou.

L'Ateneu serà important de cara al futur perquè posa en relleu que l'era de la comunicació virtual no necessàriament nega el desig de cultura presencial.

Com serà important perquè cada dia és més clar que els ciutadans busquem, a través de la reflexió compartida, la manera de pair la quantitat increïble de missatges que rebem i desxifrar-ne el valor i el sentit.

A un Ateneu, de manera similar al que passa a Internet, tothom pot seleccionar i produir continguts culturals.

Encara més. L'Ateneu serà important perquè és un lloc de participació. Els experts alerten sobre l'amenaça que suposa la inhibició social de la gent com a conseqüència de la crisi dels sistemes de representació política.

Els ateneus són llocs de compromís cívic amb la cultura, les ciutats i el país.

I si em permeten, encara una cosa més, els ateneus seran importants per una cosa més.

Els sociòlegs alerten sobre la creixent incapacitat de dialogar que manifesten les nostres societats. Els ateneus contradiuen la tendència.

Els ateneus son llocs de diàleg entre opinions dispars, cultures diferents, ideologies oposades, generacions distintes.

En el món d'ara les velles generacions no poden fer valdre la seva experiència. Les noves generacions pateixen la falta de la memòria històrica. L'Ateneu és un antídot a tot això. Per sort cada dia son més els joves que s'inscriuen com a socis i que participen plenament en la vida associativa de l'entitat. I més que en seran si ens ho proposem entre tots.

I per fi, els ateneus tindran rellevància futura per una darrera cosa. Sabem que les societats futures hauran d'aprendre a construir processos d'aprenentatge que van més enllà del temps escolar reglat.

La nostra personalitat, la nostra identitat com a persones es construirà en un procés permanent d'aprenentatge que durarà tota la

nostra vida. També els ateneus són cabdals en tot això: som llocs d'auto-formació permanent.

Els ateneus són, per tant, llocs de diàleg, de respecte i de fraternitat, d'interpretació, de participació, de compromís, de formació i de connectivitat. Són llocs de futur.

Els ateneus tenen futur perquè els necessitem.

Vivim en l'era de la cultura global. Ens arriba molta cultura prefabricada, aliena, produïda pels altres, sovint desarrelada de cap territori concret. Ens convé pair-la bé i produir-ne molta de pròpia i connectar-la amb el món.

Plató aventurava que les coses que sabien en el seu temps, fa més de dos mil anys, eren més una aparença de saviesa que no pas saviesa veritable. M'agradaria molt saber què pensaria dels nostres dies. Som les generacions de la història que tenim més coneixements a la nostra disposició. No està clar que haguem trobat la manera de convertir els coneixements en saviesa útil per viure millor.

L'Ateneu tenen futur perquè aquí es democratitza i qualifica la informació.

L'Ateneu serà un node culte, com deia Manuel Castells. Aquí entre tots interpretem la realitat, aquí ens comprometem amb la realitat, amb la ciutat i amb la societat.

L'Ateneu aporta proximitat real, convivència, intel·ligència compartida i nodes.

L'Ateneu ens ofereix tot això i ajuda a construir-lo és lloc de proximitat, de convivència, d'intercanvi, de bona educació i auto-formació, d'innovació i de connectivitat.

Lloc d'intel·ligència i de sociabilitat.

Això és i serà, per poc bé que ho fem nosaltres i els nostres successors, l'Ateneu del futur.

Tot fa pensar, doncs, que objectivament els ateneus seran en el futur tant o més importants que ahir i avui.

Davant de la explosió comunicativa ens cal una implosió interpretativa.

Davant de la negació participativa ens cal una afirmació del compromís cívic.

Davant de la fractura entre generacions ens calen llocs de sutura entre les velles i les noves generacions.

Davant la cultura global ens cal una cultura amb arrels.

Ens ho podem creure perquè, de fet, l'Ateneu d'avui ja és molt l'Ateneu del futur.

Aquí cada dia s'ausculta la ciutat i la societat.

Experts i ciutadans indaguen cada dia sobre les coses que interessin i preocupen als ciutadans.

Ara, òbviament, es parla més que mai sobre com fer front a la crisi econòmica i l'atur, com resoldre la crisi de la representació política, com abordar la crisi de les relacions entre Catalunya i l'Estat.

I també, és clar, es parla i es reflexiona de les coses de sempre: dels avenços de l'art, de les ciències, de les humanitats.

Es parla de Barcelona i es parla de Catalunya, es parla d'Espanya i es parla del món.

Els qui hem comandat la institució els darrers anys estem satisfets – raonablement satisfets- de la feina feta.

Aquest Palau del segle XVIII avui està absolutament recuperat per la ciutat.

Estem orgullosos de la tasca feta a la biblioteca i de l'aportació que fa a la ciutat.

Estem contents del nostre Jardí Romàntic i de les seves funcions de petit oasi de civilitat, tranquil·litat i natura al bell mig de la ciutat.

Estem satisfets de mantenir, a través de les nostres sales, els noms dels nostres grans homes de cultura Verdaguer i Pompeu, per exemple.

Estem impressionats per l'èxit i l'oportunitat de la nostra Escola d'Esriptura.

També de la nostra petita col·lecció de pintura.

Sabem quins són els nostres reptes.

La digitalització. La connexió de totes les coses que aquí es fan i es diuen a la xarxa global, a Internet.

L'oferiment als nostres socis d'algunes altres utilitats.

Pas a pas, tot arribarà, però avui ja molts pocs posen en dubte que l'Ateneu és sobretot una entitat amb futur, que crear ajuda a configurar el propi futur de la ciutat i del país.

Personalment sóc dels qui creuen que un país, i està clar també una ciutat, són tan forts com ho és la seva cultura.

Som molts els qui creiem que la cultura la fa la gent i no les administracions.

Sóc dels qui creiem que les institucions com l'Ateneu fan una aportació cabdal al capital cultural de Barcelona i de Catalunya.

Una cultura forta es desplega si una ciutat i un país creu amb els seus creadors, amb els seus emprenedors, amb les seves institucions públiques i també amb les seves institucions cíviques, com la nostra.

Una cultura forta es materialitza elaborant una memòria que, compartida entre molts, ens indiqui a tots, a les noves generacions i als nouvinguts d'on venim i quina suma de coses diverses i plurals acumulem.

Una cultura forta es concreta enfortint permanentment el debat i el pacte sobre els valors que compartim i ens permeten conviure.

I una cultura forta es desplega trobant la manera de pensar de la manera més compartida possible a quin futur aspirem.

Els ateneus són llocs de cultura i els éssers humans som éssers essencialment culturals.

Els éssers humans hem anat creant institucions per garantir-nos la continuïtat del saber, el coneixement i els valors; hem creat institucions on garantir la nostra identitat, la nostra creativitat, el nostre progrés i la nostra comunitat.

Em compto entre els qui creuen que un país, i està clar també una ciutat, valen allò que val la seva cultura.

Sóc dels qui creuen que la cultura, lluny de ser un ornament, és sobretot el fonament de la vida social.

Em compto entre els qui compartim la idea que la cultura la fa la gent i no les administracions públiques.

I em compto entre els qui pensen que les institucions com l'Ateneu, amb la seva capacitat per acollir gent plural, diversa i voluntariosa a favor de la cultura fan una aportació cabdal a l'enfortiment del capital cultural de Barcelona i de Catalunya.

Amb motiu del 150è. aniversari reforçarem el nostre compromís de pensament i obra en tot això.

Seguirem sent aquest lloc que dóna serveis exclusius als seus socis i que sap obrir-se a la ciutat, que fa de les seves activitats un aparador de les preocupacions culturals i cíviques dels barcelonins.

Com tenim 150 anys tenim dret a mirar amb optimisme i sense por el futur. Tenim raons per fer-ho.

La demanda d'ingrés d'associats no s'atura.

El tradicional perfil masculí de l'entitat està sent modificat per l'entrada de noves associades.

Els joves s'inscriuen amb un nombre important que va rejuenint any rere any l'edat mitjana de la massa social de l'entitat.

Constatem cada dia que els sistemes nous de comunicació no ens destrueixen sinó que ens donen arguments per continuar.

Constatem que ser una institució amb solera ens permet conviure amb les coses acabades de néixer.

Nou i vell conviuran, com ha estat sempre.

Recordeu que Sòcrates no volia sentir parlar de l'escriptura "perquè aquest invent provocarà l'oblit per descuit de la memòria". Ara, aquí tenim una magnífica escola d'escriptura, i estarem connectats amb tot el planeta a través d'Internet i seguirem fent tràfec d'idees presencials si més no, m'aventuro a pronosticar, 150 anys més.

Per això avui, amb motiu del nostre aniversari em plau expressar-li senyor alcalde el nostre desig de seguir sent, amb més energia -si cap- l'entitat que hem estat sempre: una institució cultural i cívica, lliure i independent, al servei del coneixement obert i plural, el diàleg franc i fraternal i la comunitat lliure i democràtica.

Per això avui senyor alcalde ens plau -en nom del nostre President, de la nostra Junta i de tots els nostres socis- oferir-li a vostè que representa a tots els barcelonins la força de la nostra entitat per contribuir en tot allò que sigui a les nostres mans per fer millor la nostra estimada ciutat.

Aquesta és casa seva senyor alcalde. Ens plau, com no, posar els nostres batecs que hi emanen. Representem els millors anhels de la societat civil de la ciutat.

Amb motiu dels 150 anys, ens comprometem -encara més- a treballar per una ciutat el més pròspera, més cívica, més democràtica i el més intel·ligent possible.

Vaig educar-me en la vida i els valors col·lectius a l'Ateneu de Sant Just Desvern.

Vaig aprendre a usar una biblioteca a l'Ateneu de Barcelona quan encara no tenia 20 anys i les biblioteques universitàries eren un desastre.

Ara en sóc vicepresident primer, des de fa tres anys a la junta que encapçala l'amic Oriol Bohigas.

Encara hi ha gent que sovint em manifesta prejudicis respecte del què són avui alguns ateneus de Catalunya.

Jo simplement els responc de la mateixa manera: entreu-hi, impliqueu-vos-hi. Veureu com, lluny del què sembla, les tecnologies, la brutal circulació d'informació i el virus digital no aparten la gent de la voluntat de compartir i donar sentit col·lectiu a les coses.

I aquesta feina de compartir cultura i donar sentit a les coses que ens envolten els ateneus ho fan millor que ningú.

Per això no està de més vindicar-los, per això no està de més assegurar que sobretot són llocs carregats de futur.

Moltes gràcies.

Ferran Mascarell i Canalda

Vice president primer de l'Ateneu Barcelonès

Barcelona, 14 de desembre de 2010

